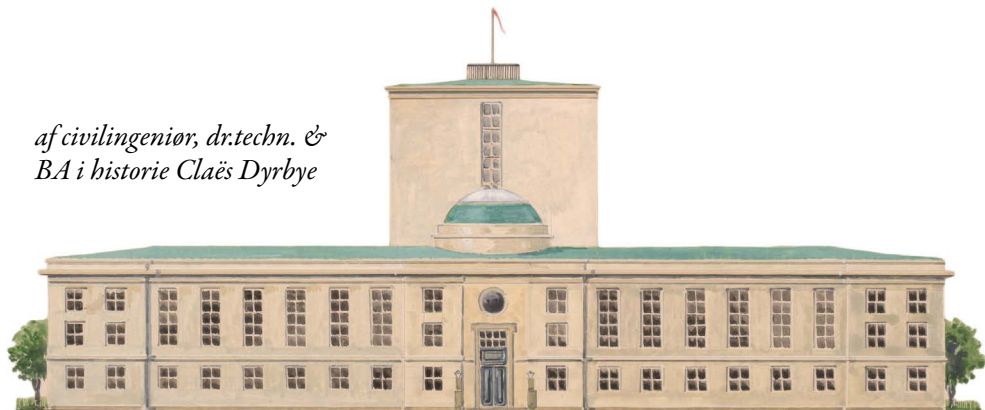

Universitetsbibliotekets bygninger på Nørre Fælled

*af civilingeniør, dr.techn. &
BA i historie Claës Dyrbye*

I forbindelse med udviklingen af et medicinsk-naturvidenskabeligt studie-kvarter i omegnen af Rigshospitalet vil der mangle noget meget væsentligt, hvis der ikke var et stort centralbibliotek for de pågældende fag, skrev overbibliotekar Svend Dahl i 1931¹ – og med henvisning til amerikanske eksempler fremhævede han de fordele, der vil være forbundet med at udforme bogmagasinet som et bogtårn.

Det samlede byggeri, der blev færdigt i 1938, består af to dele: et bredt forhus ud mod krydset mellem Nørre Allé og Tagensvej samt et baghus til bogmagasinet. Forhuset, hvor bibliotekets brugere kommer, er præget af en udsøgt arkitektur og er opført med murværk og støbte etageadskillelser, hvorimod baghuset er en kombineret jernbeton- og stålkonstruktion.² Planudformningen er kaldt en sommerfugleplan, men turde måske "sammenlignes med en Flyvemaskine, hvor Magasinet her har fundet sin Plads i den som et Bogtaarn højt opsvungne Hale".³

Til bogmagasinet blev der stillet en række særlige krav. Grundarealet var 13×15 meter, som svarede til, at der på

hver etage kunne placeres 45.000 bind. Fra bygherren var der ønske om fra starten at indrette bogmagasinet til at kunne rumme 450.000 bind, svarende til det dobbelte af den mængde, der fra starten skulle placeres. Endvidere var der ønske om senere at have mulighed for at kunne rumme yderligere 225.000 bind. Omsat til etager betød det, at der fra starten skulle være 10 etager med mulighed for senere at kunne bygge yderligere 5 etager ovenpå.

Den frie loftshøjde var sat til 2,16 m, og det må sikkert have haft stor indflydelse for det personale, som har skullet varetage de daglige opgaver med at tage bøger frem og stille bøger tilbage, at arbejdet kunne udføres uden at benytte stiger.

Der var sat ret strenge krav til begrænsning af bygningens samlede højde, og derfor måtte tykkelsen af etageadskillelserne være lav. Af den grund måtte lasten fra bogreolerne overføres direkte til de bærende søjler og ikke til etageadskillelserne. Reolerne indgik tillige som et led i bygningens bærende konstruktion. I alt var der 118 gennemgående stålsøjler i bygningen udført af 4 ligeflagede vinkeljern. Ved hver etage blev en 20×20

Øverst: Akvarel af Hakon Spliid fra 1934, dvs. på baggrund af arkitekttægnings.

Tre murere foran fundamentet til bogtårnet. I baggrunden Statens Gymnastikinstitut fra 1922, som i dag huser Institut for Idræt og Ernæring under Københavns Universitet.

cm stålplade med udstanset, korsformet hul til vinkeljernene fastgjort til søjlerne. Etageadskillelserne, der var sammenhængende 8 cm tykke jernbetonplader, var understøttet oven på stålpladerne, en konstruktion benævnt *paddehatdæk*.

Ingeniør Jørgen Varming skriver i sin afsluttende rapport om byggeriet, at størstedelen af bygningen skulle placeres på Holger Danskes brilleglas!⁴ Betyder det, at den gamle kæmpe havde haft øjne som hundene i Fyrtojet? Nej, så romantisk var det ikke, men der havde på grunden tidligere været en mindre sø, som vist havde haft øgenavnet Holger Danskes brille. Der er dog ikke hel enighed om geografien: Svend Dahl kalder søen "Holger Danskes Monocle" – til forskel fra hans briller.⁵

Da gamle søområder ofte indebærer problemer med funderingen, lod ingeniørerne foretage prøveboringer. Der fandtes betydelige lerlag med ringe bæreevne, og jordbundsforholdene udviste forskelligheder fra sted til sted indenfor området. Det blev derfor besluttet at anvende pælefundering. Der blev dels benyttet færdigfremstillede jernbetonpæle, som blev nedram-

met, men der blev også i stor udstrækning brugt såkaldte *Franki*-pæle. Sådanne fremstilles på stedet og syntes dengang at være et konkurrencedygtigt alternativ med gode resultater. Først mange år senere blev Frankipæle bragt i vanry: Det viste sig, at sammenstyrtningen af motorvejsbroen ved Fiskebæk i Farum i februar 1972 skyldtes dårligt udførte Frankipæle.

Der er ikke fundet betragtninger over anlæggets sikkerhed i publikationerne, men i tiden op til indvielsen, mens overflytningen af bøgerne fra Fiolstræde fandt sted, bragte den daværende *Pressens Radioavis* ved journalist Bent Demer et interview med overbibliotekar Svend Dahl.⁶ Til et spørgsmål fra Demer, om bogtårnet er brandfrit, svarer Dahl: "Ja, da det kun består af Jernbeton, Glas og Staal, maa det anses for brandsikkert. Den eneste Vej, ad hvilken en Brandkatastrofe skulde kunne ske, er ved et Luftbombardement, og i Udlandets Biblioteksverden er man begyndt at diskutere, hvordan Biblioteker bedst skal beskyttes mod en saadan Ødelæggelse. Her i dette tilfælde, hvor der ikke er tale om Opbevaring af Haandskrifter og lignende store Kostbarheder, vilde man dog ikke

kunne forsvare at anvende de meget store Summer, en saadan Sikring vilde koste, og saa ved man endda ikke, hvor stor Sikkerheden er. Men lad os haabe, at hverken vi eller vore Efterkommere skal blive udsat for et Luftangrebs Rædsler; skete det, vilde det volde Ulykker, som var større end Ødelæggelsen af et Bibliotek”.

Interviewet fandt sted trekvart år efter luftangrebet på Guernica, så Svend Dahls bekymring for luftangreb er forståelig. Derimod er det næppe helt rigtigt, at en brand ikke skulle kunne opstå af andre årsager, f.eks. brandstiftelse. Ganske vist er selve den bærende konstruktion ikke brændbar, men der ville være rigeligt med papir, som kunne brænde.

Bygningskomplekset blev indviet 8. februar 1938, og allerede samme år udkom en bog om bygningerne forfattet af den daværende overbibliotekar Svend Dahl.⁷ Bogen giver en yderst grundig beskrivelse af bygningen med mange illustrationer, og den redegør for de talrige valg, det har været nødvendigt at træffe. Ved begyndelsen af processen blev det overvejet, om der burde være en arkitekt-konkurrence. Dahl fortæller om overvejelserne, og at det måtte være afgørende, at bibliotekets behov fik fortrinsret frem for æstetiske ønsker. Den kgl. bygningsinspektør Kristoffer Varming (far til førnævnte ingeniør Jørgen Varming) blev valgt som arkitekt, og resultatet blev ikke blot funktionelt tilfredsstillende, men også et smukt bygningsværk.

Undervisningsministeriet var byg- herre og denne funktion blev varetaget

Det ligner et arkæologisk fund men er en såkaldt Frankipæl. Svend Dahl forklarer i sin bog om bygningen: "Franki-Pelene er af Beton og fremstilles ved Hjælp af et svært Staalrør, som under Nedramningen er lukket forneden med en midlertidig Betonprop, paa hvilken der rammes. Naar fast Grund er naaet, slaar man Proppen ud, og Pelens Fod udstampes, saa at den bliver som en tyk Klump paa Enden af Pælen; derefter trækkes Staalrøret op, idet den samtidig indfyldte Beton udstampes under Røret. Da Pælene saaledes støbes direkte i Jorden, faar de en ujævn Overflade og dermed en forøget Bæreevne, og hertil bidrager yderligere den udvidede Pælefod. Ved Franki-Metoden behøver man ikke paa Forhaand at kende Dybden til fast Bund paa det Sted, hvor Pælen skal rammes ned, hvilket viste sig meget fordelagtigt her, thi denne Dybde var yderst varierende, fra 2 til 12 m, og de 94 Franki-pæle, der blev benyttet, fik derfor en tilsvarende, meget forskellig Længde; derimod havde de alle den samme Diameter: 60 cm, og samme Bæreevne: 100 tons pr. Pæl."

af et byggeudvalg med departementschef Frederik Graae som formand. De øvrige medlemmer var universitetets rektor, dr.med. Carl Bloch, overbibliotekar Svend Dahl, det socialdemokratiske folketingsmedlem Jens Christian Jensen samt Vagn Jensen som sekretær for udvalget. MF'eren Jens Christian Jensen var ikke bare politiker men også sagkyndig: han var uddannet som bygningsnedker, havde været formand for disses fagforbund, medlem af bestyrelsen for Østifternes Brandforsikringsselskab, samt vurderingsmand og bygningskyndig medarbejder i foreningen Socialt Boligbyggeri.⁸

På byggeudvalgets møde den 18. januar 1938 blev det endelige regnskab

fremlagt, og da det kun overskred budgettet med mindre end en halv procent, må det regnes for meget vellykket.⁹

Som nutidig læser springer det i øjnene, at der i regnskabet indgår en bonus på cement på 2.856 kroner. Forklaringen kan findes i referatet fra byggeudvalgets møde den 6. marts 1935. Staten havde indgået en kontrakt med Dansk Cement Central om, at der ved køb af cement skulle udleveres ét bonusmærke pr. tønde cement sammen med fakturaen. Disse bonusmærker indklæbedes i bonusbøger, der kunne fås hos forhandleren. Ved udløbet af det aktuelle finansår udbetaltes bonusbeløbene. Det var altså akkurat som i de små husholdninger, hvor man ved køb af dagligvarer kunne få rabatmærker til pålydende af 2 øre. Når man så havde klæbet en side i rabatbogen fuld af mærker, kunne den bruges til betaling for en lille pose kaffe. Det er altså ikke kun i pulverformen, at der er en upåagtet lighed mellem cement og kaffe!

Fra begyndelsen havde der været tænkt på forskellige muligheder for opvarmning, og på byggeudvalgets andet møde rejste Jens Chr. Jensen spørgsmålet, om det ville

være helt udelukket at få varmforsyningen fra Militærhospitalet på Tagensvej (i dag en del af Righospitalet).¹⁰ På det følgende udvalgmøde forelå der positive tilkendegivelser fra Militærhospitalet, og efterfølgende blev denne løsning aftalt og realiseret. Til udvalgets møde den 18. januar 1938 var et forslag til overenskomst mellem Undervisnings- og, som det dengang hed, Krigsministeriet vedrørende varmforsyningen til behandling. Forslaget blev tiltrådt, dog således at et punkt om uopsigelighed skulle udgå, for netop ikke at rejse spørgsmålet om opsigelighed.

I sidste kvartal af det tyvende århundrede blev det nødvendigt at udvide bogmagasinets kapacitet. I 1975 blev en pavillonbygning bag biblioteket inddraget til dette formål, og biblioteket overtog desuden en anden bygning fra 1938, der hidtil var blevet benyttet af Arvebiologisk Institut. De oprindelige planer om en forhøjelse af bogtårnet med 5 etager blev ikke realiseret, men der blev bygget til de oprindelige bygninger, og udvidelsen, der var færdig i 1989, endte med at blive præmieret af Københavns Kommune.¹¹

Noter

- 1 Svend Dahl: "Om en medicinsk-naturvidenskabelig Biblioteksbygning paa Nørre Fællede", *Arkitekten* 1931, s. 117-121.
- 2 Jørgen Varming: Afsluttende rapport. Byggesagens arkivalier findes bevaret i: Rigsarkivet: Københavns Universitet, Universitetsbiblioteket. Byggesagen. Løbenr. 26. Flytningen mm. & Løbenr. 28. Planer for udvidelse, UB2 december 1944 mm.
- 3 Robert L. Hansen: "Det nye Universitetsbibliotek", *Bogens Verden* 1938, s. 53-63.
- 4 Varming, op. cit.
- 5 Svend Dahl: *Universitetsbibliotekets nye bygning*. 1938, s. 13.
- 6 Hvordan man flytter 6 km Bøger. Jf. Rigsarkivet: Københavns Universitet, Universitetsbiblioteket. Byggesagen. Løbenr. 26. Flytningen mm.
- 7 Dahl 1938, op. cit.
- 8 Victor Elberling: *Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar*, bd. 3, 1950.
- 9 Referater fra byggeudvalgets møder. Jf. Jf. Rigsarkivet: Københavns Universitet, Universitetsbiblioteket. Byggesagen. Løbenr. 26. Flytningen mm.
- 10 Ibid.
- 11 Torsten Schlichtkrull: "75 år på Nørre Allé, Brugernes muligheder", *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek*, 25:4, 2012, s. 19-41.